

DEN VÄSTERLÄNDSKA SOVJETFORSKNINGEN

Svante Kuhlberg

Före Peter den Stores tid var Ryssland i stort sett ett terra incognita för västerlandet. Genom att »bryta igenom ett fönster till Europa» etablerade Peter den Store inte endast kontakten mellan Ryssland och Europa, utan banade också vägen för den västerländska Rysslandsforskningen. Peter den Stores reformer medförde att en betydande västerländsk immigration till Ryssland ägde rum på 1700-talet, vilket ledde till att Ryssland snart blev objekt för ett systematiskt studium.

Emedan de flesta immigranterna kom från det närliggande Tyskland var det naturligt att detta land skulle bli västerlandets första centrum för ryska studier. Som ett bevis på den tyska Rysslandsforskningens intensitet och allvar på den tiden vittnar bl.a. en tidskrift vari ingick en kritisk bibliografi över samtliga böcker som publicerats i Ryssland. I det dåvarande Ryssland hade man ingen motsvarande tidskrift och publicerade inte heller en sådan på ännu mycket länge. Denna tidskrift saknar sitt motstycke i västerlandet i detta nu.

Ryska språket och litteraturen undervisades emellertid vid synnerligen få universitet i Europa intill slutet på 1800-talet. För de politiskt-historiska studiernas vidkommande blev 1880 genombrottsåret då en rad prominenta pionjärböckerna över Rysslands historia publicerades av Mackenzie Wallace, Rambaud, Brückner och Anatole Leroy-Beaulieu. Dessa arbeten kan hänföras till det som numera kallas »area study» och »Zeitgeschichte».

Först vid tiden före första världskriget fick Rysslandsforskningen ett nytt uppsving. Då grundades åter på tyskt initiativ de första moderna vetenskapliga tidskrifterna för studiet av Ryssland och Östeuropa. Den mest kända av dessa var Schiemanns *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte* vars största brist var att den inte behandlade det samtida Ryssland. Den första tidskrift som till sitt studieobjekt valt det samtida Ryssland till åtskillnad från studiet av Rysslands historia, var Bernard Pares *Russian Review* som grundades i Liverpool år 1912. Tio år senare omdöptes den till *Slavonic Review*. Bland andra framträdande tidskrifter bör nämnas *Monde Slave* från år 1917 samt *Osteuropa* som grundades vid tiden för Tysklands och Sovjetunionens *rapprochement*.

Osteuropa blev snart den ledande tidskriften på sitt område tack vare sin vidsynte redaktör, prof. Otto Hoetzsch. Denna drev aktivt på sin kultur-

politik med Sovjetunionen, sovjetiska experter publicerade ofta bidrag i Östeuropa och tyska studenter reste till Sovjetunionen. Institut för Rysslandsforskning öppnades vid universiteten i Breslau (1918), Königsberg (1922) samt Leipzig (1928). Framtill 1933 ledde Tyskland överlägset i Rysslandsforskningen: det fanns flere Rysslandsexperter i Tyskland än i något annat land och de tyska facktidskrifterna kännetecknades av en hög nivå. Med Hitlers *Machtübernahme* försvann dock villkoren för ett objektivt, vetenskapligt studium av Ryssland. Ryssvänliga eller liberala forskare som t.ex. Hoetzsch avsattes från sina tjänster, andra drogs in i olika verksamhetsformer av icke-akademisk natur, och en del emigrerade till bl.a. Förenta Staterna.

I Förenta Staterna och England var läget för de ryska studierna under perioden mellan de två världskrigen rakt motsatt det i Tyskland. De institut man grundat före första världskriget fortsatte att existera men förde en tynande tillvaro. De ryska studierna omgavs dessutom av ett ogynnsamt politiskt klimat som i den akademiska världen stärkte fördomarna och motståndet mot regionala studier. Det fanns ej heller tillräckligt med kvalificerade forskare i Förenta Staterna trots att man där hade tillgång på flera millioner immigranter från Östeuropa och deras avkomlingar. Samma stagnation rådde i England trots att man där på 1920-talet grundat *The School of Slavonic Studies*. En starkt bidragande orsak till denna stagnation var kommunikationssvårigheterna med Sovjetunionen. Den första vetenskapliga tidskriften för studiet av Sovjetunionen och Östeuropa i Förenta Staterna publicerades så sent som 1939. Amerikanerna övertog då på grund av kriget *Bernard Pares Slavonic and East European Review*.

Den världspolitiska situationens radikala förändring efter andra världskriget förde med sig ett totalt genombrott för sovjetforskningen framförallt i Förenta Staterna, men också i Frankrike, Tyskland och England. Behovet av en allsidig information om Sovjetunionen blev skriande stor på grund av Sovjetunionens allt växande betydelse i världspolitiken.

I det följande ges en summarisk översikt av sovjetforskningens ställning i England, Frankrike, Tyskland och Förenta Staterna.¹

1. England

Sovjetforskning bedrivs sedan 1940-talet vid universiteten i Birmingham och Glasgow, av vilka det senare ger ut tidskriften *Soviet Studies*. Dessa universitet har närmast koncentrerat sig på utforskning av Sovjetunionens ekonomiska institutioner, medan de politiska institutionerna från 1950-talets början studeras vid *London School of Economics and Political Science*. Vid Londonuniversitetet publiceras också tidskriften *The Slavonic and East European Review*. Det viktigaste forum för den

engelska sovjetforskningen är St. Antony's College vid Oxford. Den s.k. Hayter rapporten från år 1961 ledde till vissa reformer för de ryska studierna. Vid Oxford inrättades bl.a. fem lärarposter i icke-filologiska ryska discipliner, bland vilka en ägnades den internationella kommunismen. I sin helhet är den engelska sovjetforskningen rätt så lam och den står inför ett allvarligt återväxtproblem.

2. Frankrike

Efter de allierades seger grundades i Frankrike ett antal studiecetra och -grupper. Till dem hörde Institut d'Etude de l'Economie soviétique som publicerade sina *Cahiers de l'économie soviétique* (1945—49) och Centre d'Etudes de l'URSS som utgav ett antal monografier, medan Centre Culturel de l'Association France-URSS finansierade tidskriften *Connaissance de l'URSS*. Dessa företag var emellertid kortlivade och upphörde snart med sin verksamhet.

Ett mera produktivt och bestående uppsving fick den franska sovjetforskningen vid upptäckten av den efterstalinska tidens Sovjet. I Paris aktiverades intresset vid Sorbonne och Ecole Nationale de Langues Orientales. På forskningssidan organiserades nya centra såsom Centre d'Etudes sur l'URSS et les pays slaves som hör till Division des Aires culturelles vid VI avdelningen för Ecole des Hautes Etudes (Sorbonne) samt en avdelning för sino-sovjetiska frågor vid Centre d'Etudes des Relations internationales som ingår i Fondation Nationale des sciences politiques. Ett studiecetrum inrättades också vid avdelningen för planhushållning vid Institut des Sciences économiques appliquées.

Den franska sovjetforskningen har närmast inriktat sig på ekonomiska frågor. En sådan studiegrupp verkar vid Ecole des Hautes Etudes under Henri Chambres ledning. I åtminstone ett avseende har den franska sovjetologskolan gjort sig bemärkt och detta gäller forskningen av Sovjetunionens muhammedanska folk. En forskargrupp som ägnar sig speciellt åt denna fråga verkar vid Ecole des Hautes Etudes under ledning av Alexandre Bennigsen. All denna verksamhet ledde till att man år 1959 grundade fack-tidskriften *Cahiers du Monde russe et soviétique*.

3. Västtyskland

Efter 1950 har man i Tyskland gjort stora ansträngningar för att återuppliva sin engång så framgångsrika *Ostforschung*. Kvantitativt sett kan den tyska östforskningen också stoltsera med beundransvärda prestationer, medan den kvalitativt sett inte lyckats höja sig till sin forna nivå.

I det akademiska återuppbyggnadsarbetet har man inom ramen för östforskningen gett företrädet åt filologiska och historiska discipliner. Sålunda har man efter kriget instiftat professurer i slaviska språk och litteraturer vid 21 universitet, i östeuropeisk historia vid 14 universitet, medan Östeuropas juridik, politik och sociologi avdelats blott en lärostol (Kiel) och Östeuropas juridik en lärostol (Berlin). Östeuropeiska regionala studier har tilldelats en lärostol i Berlin resp. Tübingen, medan München fått en lärostol i Östeuropas ekonomi och sociologi samt en i sydvästra Europas ekonomi och sociologi.

Förutom professurer har man också grundat en rad forskningsinstitut, som antingen är anknutna till universiteten eller helt fristående. Forskningsinstituten har mellan sig infört en regional arbetsfördelning. Johann Gottfried Herder Institutet i Marburg ansvarar sålunda för Öst- och Central-europa (de baltiska staterna, Polen, Tjeckoslovakien och de f.d. tyska territorierna i öst), Sydost-Institutet i München har hand om Ungern, Rumänien och Jugoslavien, medan de s.k. Östeuropa-Instituten i Berlin och München specialiserar sig på Sovjetunionen. Liknande institut finns också i Köln och Kiel.

Med tanke på den rent sovjetologiska forskningen må här nämnas det i Köln år 1961 grundade Bundesinstitut zur Erforschung des Marxismus-Leninismus. Kort innan hade man i Bonn instiftat Friedrich Ebert stiftelsen som också fungerar som ett forskningsinstitut.

I åtminstone ett avseende är den tyska östforskningen remarkabel: i intet annat västerländskt land utges en sådan mängd vetenskapliga tidskrifter på detta område som i Tyskland. Bland de bäst kände facktidskrifterna må nämnas *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* (München), *Zeitschrift für Ostforschung-Länder und Völker im östlichen Mitteleuropa* (Marburg/Lahn), *Forschungen zur osteuropäischen Geschichte* (Berlin) samt givetvis den ledande tyska tidskriften på området — *Osteuropa*.

4. Förenta Staterna

Efter andra världskriget blev Förenta Staterna det ledande landet på sovjetforskningens område. Mellan andra världskriget och 1955 grundades vid de större universiteten framgångsrika forsknings- och utbildningscentra för ryska och östeuropeiska frågor. I detta nu kan intet annat land tävla med Förenta Staterna ifråga om antalet organisationer och institut för sovjetforskning, volymen av producerade böcker och artiklar eller antalet forskare på detta område. De viktigaste centra för sovjetforskningen är emellertid universiteten där också sovjetologkadrerna skolas och där de flesta sovjetologiska forskningsarbetena skrivs. Den enorma expansion som

sovjetologin undergått i Förenta Staterna framgår bl.a. ur följande fakta: Medan man på 1920—30-talet forskade i Rysslands historia blott vid sådana stora universitet som Harvard, Columbia och California, ingår sedan 1964 kurser i rysk och sovjetisk historia i sammanlagt 400 universitets och högskolors läroplan. Under perioden 1950—1959 framlades 600 doktorsavhandlingar i sovjetiska frågor till granskning vid Förenta Staternas 68 universitet. Av dissertationerna behandlade 275 Sovjetunionens historia. Från 1960 till början på 1964 avfattades 400 dissertationer bland vilka 130 behandlade Sovjetunionens historia. I ett bio-bibliografiskt uppslagsverk från år 1963 framkommer det att av 6700 historiker 262 sysslar med Sovjetunionens historia. De amerikanska sovjetologerna har till sitt förfogande förstklassiga bibliotek. Av dessa har åtminstone 5 större och bättre samlingar än något bibliotek i Västeuropa, medan vissa brancher är bättre än t.o.m. i Sovjetunionen eller Östeuropa. Till The American Association for the Advancement of Slavic Studies hör mer än 1.500 forskare och lärare. Bland facktidskrifterna må här nämnas blott *Slavic Review* och *Journal for Central European Affairs*.

Till den amerikanska sovjetforskningens svaga sidor hör överbetoningen av aktuella temata. Forskningen följer m.a. o. det kalla krigets trender och dagstidningarnas världspolitiska rubriker. Omkring hälften av de vetenskapliga arbetena behandlar utvecklingen i Sovjetunionen och Östeuropa efter andra världskriget. Lejonparten av dessa verk gäller Sovjetunionen väster om Ural, medan de asiatiska delarna av unionen råkat i skymundan. Samma geografiska disproportion märks också i studiet av Östeuropa. Intresset har nästan uteslutande riktats på Polen, Tjeckoslovakien och Jugoslavien.

Vad är sovjetologi?

Emedan tyngdpunkten i studiet av Sovjetunionen i våra dagar ligger på det politologiska planet och emedan den rent historiska forskningen av Sovjetunionen metodiskt sett liknar all annan historieforskning, skall jag i den följande framställningen koncentrera mig endast på frågor rörande den sovjetologiska forskningen.

Det första man borde säga om sovjetologin är att den är en aktuell vetenskapsgren som behandlar aktuella problem i Sovjetunionen och den övriga kommunistiska världen. Studiet av det förrevolutionära Ryssland och dess revolutionsperioder bildar bron mellan historisk forskning i egentlig mening och sovjetologin. Den senare bör i sin tur nödvändigtvis basera sig på Rysslands samt Sovjetunionens tidigare historia. Från historien skiljer sig sovjetologin bl.a. i det avseendet att till dess uppgifter räknas ställandet av prognoser för olika fenomenens framtida utveckling. Arthur E. Adams² definierar sålunda sovjetologin såsom »studiet av alla de frågor som förklarar

aktuellt, politiskt signifikativt, sovjetkommunistiskt beteende och som bidrar till att förutsäga dess framtida utveckling.» Isynnerhet det senare momentet, dvs. prognosställandet, har blivit starkt kritiserat. Det gamla gardets sovjetforskare med *Adam Ulam*³ i spetsen anser att sovjetforskningen bör vila på historisk grundval och hålla sig till den historiskt-analytiska forskningsmetoden. Den historiska skolan ogillar beteckningarna »sovjetexpert», »sovjetolog», »kremolog» just genom att man i det allmänna medvetandet identifierat dem med sådana forskare som pretenderar på att inte endast veta vad som skett och håller på att ske i Sovjetunionen, utan tror sig också veta vad som kommer att ske där.

Sovjetforskningen har en tendens att dras till områden som är politiskt aktuella och »heta». Den mest förekommande tematiken är därför studiet av den sovjetiska utrikespolitiken som ofta sammansmälter med studiet av den världskommunistiska rörelsen. Studieobjektet bestäms i själva verket av det kommunistiska intressets intensitet för olika aktuella frågor. Vid sidan av utmärkta sovjetologiska arbeten finner man tyvärr också en flora av pseudovetenskapliga, populariserande arbeten i det kalla krigets anda, vilka genom att segla under sovjetologins flagga diskrediterar denna unga vetenskap. Termen »sovjetologi» har därigenom ofta fått en dålig biklang i den akademiska världen såväl i väst som i öst.⁴

Den kanske bästa och sakligaste definitionen av sovjetologin i en vidare bemärkelse ges av tysken *Hans Koch*⁵ som med *Sowjetkunde* avser en »universell vetenskap från både formell och materiell synvinkel — formellt emedan den inte är en primär vetenskap utan omfattar flere olika kunskapsgränar — d.v.s. sovjetisk historia, filosofi, juridik, ekonomi, geografi, sociologi och ideologi o.s.v. . . . Från den materiella synvinkeln är sovjetologin därför universell till sin natur, emedan den kognitivt-teoretiska basen för de fenomen den behandlar gör anspråk på allmängiltighet.» *Ex definitione* är sovjetologin således en tvärvetenskaplig vetenskapsgren. Man kunde också säga att den är en typ av »area studies».

1. Sovjetologins metodologi och metod

Sovjetologins metodologi är beroende av det sovjetologiska forskningsobjektets natur. Ifall sovjetologen till sin uppgift valt analyserandet av det politiska beslutfattandet (decision-making) och dess framtida utveckling i Sovjetunionen, inriktar han sitt metodologiska intresse på de politikskapande processerna i toppen av den sovjetiska parti- och statspyramiden samt de kommunistiska partiledarnas interrelationer. Sina informationsdata erhåller sovjetologen härvid genom observation av de politiska händelser som utspelas inom partipresidiet och sekretariatet — sätet för den politiska makten i Sovjetunionen. I denna metodologiska ram bör sovjetologen med-

taga allt det som är relevant från det kommunistiska partiets och sovjetstatens historia.

Lika ogärna som man kan tala om en metodologisk ram för sovjetologin, kan man ej heller ange en bestämd metod för denna. Varje forskare kan tillämpa de metoder han är van att betjäna sig av inom sitt ämne. I den politologisk-sovjetologiska forskningen betjänar man sig av åtminstone fyra metoder: den kremlologiska metoden, den esoteriska kommunikationsanalysmetoden, protokolltydningsmetoden samt trendanalysmetoden.

2. Den kremlologiska metoden

Till sovjetologins mest använda metoder hör kremlologin. Somliga forskare anser den vara en självständig hjälpvetenskap till sovjetologin. Med till hjälp av denna metod pejar sovjetologen de mindre kända områdena av det sovjetiska livet; hans uppmärksamhet är härvid riktad på det politiska skeendet i toppen på det sovjetiska parti- och statsmaskineriet. Kremlologens arbetshypotes är att en potentiell maktkamp mellan de politiska ledarna i Sovjetunionen förr eller senare kommer fram i den sovjetiska pressen eller genom de sovjetiska ledarnas handlingar. Kremlologin har definierats av A l e c N o v e⁶ såsom »den analysmetod som kraftigt understryker vikten av studiet av personligheters befordran, degradering och växelverkan och likaså den exakta ordalydelsen av uttalanden av vissa konventionella och formella slag.»

Kremlologins betydelse ligger i det faktum att man i västerlandet inte är tillräckligt väl informerad om den sovjetiska politiken. Man vet inte vilka politiska krafter och motiveringar som ligger bakom de stora politiska besluten, vilka i sin tur leder till skiftningar, omkastningar och initiativ i den sovjetiska regimen. Man kan visserligen mer eller mindre exakt förutsäga vilka alternativ står öppna för den sovjetiska regeringen på ett givet område, men svårigheten ligger i att veta vad som i sista hand blir utslagsgivande för det slutgiltiga, faktiska handlandet.

Kremlologin utgår från att olika politiska krafter som söker påverka det politiska beslutfattandet är i rörelse i den sovjetiska politiken — alldeles som i andra länder. Kremlologens uppgift är därför att söka upptäcka förekomsten av sådana konflikter och draga slutsatser ur sina rön. Ju mera intresset riktas på mikrohistoria, desto större plats måste man bereda för de individuella politikernas manövrering; utvecklingstrenderna för längre perioder är däremot mindre beroende av personliga inslag. Kremlologin utövar givetvis en speciell dragningskraft på intellekt som dras till områden där informationen är knapp och som därför kräver stora ansträngningar för att man skall få fram de rätta deduktionerna ur det motspänstiga materialet.

Kremlologin har också blivit starkt kritiserad. Kritiken av kremlologin kunde sammanfattas i följande fem punkter:

1. Kremlologin har en benägenhet att överskatta vissa av skillnaderna mellan de politiska systemen i västerlandet och Sovjetunionen;
2. Kremlologin överbetonar personlighetens roll i historien i allmänhet och i Sovjetunionens historia i synnerhet;
3. Validiteten hos den kremlologiska metoden såsom en analysteknik av den politiska maktkampen eller politiska konflikter kan ifrågasättas;
4. Kremlologins analysobjekt är nästan uteslutande den politiska maktfrågan, varför den ignorerar de socio-ekonomiska krafternas roll;
5. Kremlologen tyr sig ofta till en hel del spekulation vilket får honom att likna en sensationsökare eller quasiforskare.

Till kremlologins försvar kunde man t.ex. anföra att successionsproblemet otvivelaktigt spelat en stor roll i Sovjetunionens historia. Detta beror enligt *Myron Rush*⁷ på att inga konstitutionella eller traditionella förfaringsätt existerar för lösandet av successionsproblem i Sovjetunionen.

Alltnog! I en översikt av sovjetologernas olika metodologiska inriktningar konstaterade *Daniel Bell*⁸ för att antal år sedan, att den kremlologiska metoden i själva verket tillämpas av varje utrikesdepartement samt de flesta journalister. För de västerländska utrikesdepartementen är det naturligtvis av stort intresse att veta vem som stigit eller fallit i graderna i Sovjetunionens centrala maktorgan. En inre konflikt i dessa organ kan innebära en tvekan om utrikespolitik eller en offensiv sådan. Ett parti som tärs av häftiga inre konflikter kan bli för svagt för att på ett intelligent och effektivt sätt reagera för inre och yttre påtryckningar osv. Den kremlologiska metodens värde ligger således mera på det diplomatiska och journalistiska än på det akademiska planet.

3. Analysen av esoteriska kommunikationer

Till sovjetologens viktigaste forskningsmetoder hör analysen av kommunistiska esoteriska kommunikationer. Denna metod grundar sig på det faktum att de kommunistiska ledarna och partierna i olika socialistiska länder via den kommunistiska världspressen kommunicerar med varandra medelst ett för utomstående svårbegripligt språk som består av vissa ideologiska formler, symboler, retoriska figurer osv. Sådana kommunikationer är avsedda för den inre kretsen av invigda kommunistiska partilerade och ideologer.

Denna kommunikationsmetod var emellertid redan känd i antiken. Pythagoreerna indelade nämligen sin skola i en inre, »esoterisk» krets och en yttre, »exoterisk» krets av »åhörare». Endast den esoteriska kretsen kände till pythagoreernas hemligaste läror. Yppade en medlem av denna krets en

hemlighet till någon från den exoteriska kretsen, drabbades han av ett svårt straff. Sålunda lär en pythagore vid namn Hippasos ha blivit dränkt i ett badkar till straff för att han inte hållit tand för tunga.

I västerlandet har man ibland jämfört de marxistiska ideologernas komplicerade språkbruk med det rigorösa kyrkospråk som teologerna använde för att uttrycka sina åsikter när ortodoxin var som strängast. Sovjetologen har också jämförts med en för gammaltestamentlig exegetik passionerad talmudist eller omvänt: kommunisterna betraktas som talmudister vilkas skrifter kväver exegetikerns tolkningsförmåga får att bli begripliga. Huru som helst: den esoteriska analysmetoden har liksom kremlologin sina förespråkare och motståndare. De senare anser att de tidigaste sovjetologerna som tillämpade denna metod inte var tillräckligt stränga mot sig själva och inte tillräckligt försiktiga i sina uttolkningar. Många av dem gjorde alltför omfattande uttolkningar på grundvalen av alltför fragmentariska rön. Ehuru den esoteriska analysmetoden fortfarande är mycket omstridd, har den på senaste tid fått ett nytt uppsving i Förenta Staterna, isynnerhet bland forskare som specialiserat sig på uttolkningen av den sino-sovjetiska konflikten såsom Griffith⁹ och Zagoria.¹⁰ En analys av kommunismens politiska språkbruk förutsätter naturligtvis först och främst att analytikern är väl förtrogen med marxismens grundbegrepp, dess teoretiskt-filosofiska terminologi. Vad förstår marxisterna med »demokrati», vad innebär »den proletära internationalismen», huru projiceras marxismens klasslära på utvecklingsländernas klasstruktur? o.s.v. Sovjetologen måste också veta vilken evolutions- och reinterpreterationsprocess olika marxistiska termer och begrepp har genomgått för att rätt förstå deras innebörd i en ny historisk situation. Grundlig kännedom av den marxistisk-leninistiska terminologin är självfallet speciellt viktig då det gäller att uttolka en i ideologiska formler maskerad esoterisk kommunikation. Som exempel härpå kunde man anföra den s.k. tesen om »den nationella demokratin» som lanserades vid de kommunistiska och arbetarpartiernas konferens i Moskva i november 1960 för att tjäna som ett strategiskt program för kommunisterna i vissa utvecklingsländer:

»I den nuvarande historiska situationen föreligger gynnsamma internationella och inre villkor för många länder att upprätta en suverän nationellt-demokratisk stat, dvs. en stat, som konsekvent hävdar sin politiska och ekonomiska suveränitet, som kämpar mot imperialismen och dess militära block, mot militära baser på sitt territorium, som kämpar mot kolonialismens nya former och det imperialistiska kapitalets penetration, som förkastar diktatoriska och despotiska styrelsemetoder, som garanterar folket vidsträckta demokratiska rättigheter och friheter (yttrande-, tryck-, mötesfriheten, friheten att demonstrera, grunda politiska partier och allmänna organisationer), som tillförsäkrar folket möjligheten att realisera agrara reformer

och andra demokratiska och sociala omvandlingar, och som tillförsäkrar folket rätten att delta i utformandet av statens politik.

Emedan det dokument i vilket »den nationella demokratin» första gången omnämndes hade tillkommit som ett resultat av en konferens som dominerades av den sino-sovjetiska dispyten, var den omedelbara reaktionen bland västerländska sovjetologer den, att dokumentet var en »semantisk kompromiss» mellan den sovjetiska och kinesiska åsikten om den kommunistiska strategin i vissa utvecklingsländer.¹¹ Den senare sovjetologiska forskningen har dock fullständigt vederlagt denna uppfattning. Innan Löwenthal¹² år 1963 publicerade sin vederhäftiga analys av tesen om »den nationella demokratin», hade många misslyckade tolkningsförsök gjorts av internationellt kända sovjetologer.¹³

Den esoteriska kommunikationen förekommer också i form av symboler och retoriska figurer. De retoriska figurerna härstammar liksom själva den esoteriska metoden från antiken och användes — fastän på ett annat sätt redan av Marx, Engels och Lenin.¹⁴ Som ett kuriöst exempel på huru en retorisk figur, i detta fall allegorin, använts som en esoterisk kommunikation, skall jag i det följande reproducera en artikel ur den kinesiska partitidskriften *Hungch'i* från den 16 juni 1960 samt ett tal hållet av Hruščev den 21 juni 1960:

»En varg är en varg (läs: den amerikanska imperialismen) och dess mänskoötande natur förändras inte. En forntida kinesisk fabel om Shungshan vargen berättar historien om skolläraren tungkuo (läs: kamrat Hruščev) som en gång hittade en varg sårad av jägare och räddade den genom att gömma den i sin säck. Sedan jägarna avlägsnat sig, släppte han vargen ut ur sin säck. Istället för att visa sin tacksamhet ville vargen sluka upp honom. Lyckligtvis nalkades en bonde (läs: Mao Tse-tung) som väl förstod vargens mänskoötande natur. Han lockade den tillbaka in i säcken och slog ihjäl den och därmed var skolläraren Tungkuo räddad.»

I det nämnda talet sade Hruščev bl.a: »Det är allmänt känt att vargen är precis lika blodtörstig som ett lejon eller en tiger, men den är mycket svagare. Därför fruktar mänskan mindre ett möte med en varg än med en tiger eller ett lejon. Naturligtvis kan också små rovdjur bita; till sitt väsen är de likadana, men de har inte samma möjligheter. De är inte lika starka och det är lättare att oskadliggöra dem.»

Genom att interpretiera den esoteriska kommunikationen i dessa allegorier får vi veta en hel del om skillnaden mellan det kinesiska och det sovjetiska sättet att tänka om västerlandet samt Mao Tse-tungs uppskattning av Hruščevs personliga politik. Det torde vara överflödigt att påpeka, att frågan ingalunda gällde vilka av djuren var mera eller mindre farliga för mänskan: man diskuterade endast beskaftenheten hos tänderna på »pappers-tigrar».

4. Protokolltydningsmetoden

Intimt förknippad med den kremlologiska metoden är den s.k. protokolltydningsmetoden. Som av namnet framgår innebär denna metod att sovjetologen genom noggrant studium av det sovjetiska »tidningsprotokollet» observerar alla förändringar och rubbningar i de högsta parti- och statsfunktionärernas politiska status i Sovjetunionen. Sålunda observerar sovjetologen t.ex. vilka bland medlemmarna i partipresidiet var närvarande i Vnukovo för att välkomma statsöverhuvudet X och vilka av dem var frånvarande?; vilka personer tog emot förstamajparaden från toppen av Leninsmausoléet och i vilken ordning stod de räknat från Förste partisekreteraren?

Berijas fall kunde på detta sätt förutsägas av sovjetologerna genom att man observerat att han vid ett visst tillfälle inte nämndes bland Bolšojteaterns höga besökare. På den tiden kunde detta endast betyda att han störtats från makten, ty även om hans frånvaro berott på asiatisk virus, skulle P r a v d a ändå ha nämnt hans namn i sin förteckning på närvarande dignitärer.

Under de senaste åren har denna metod dock visat sig vara inexact genom att den tidigare konventionella protokollproceduren i Sovjetunionen eroderats. De politiska ledarnas namn uppräknas numera i allmänhet i alfabetisk ordning, även om tillkännagivandet av deras relativa status då och då ännu förekommer bl.a. i samband med de lokala partiorganisationernas vallistor över kandidater till Högsta Sovjet.

5. Trendanalysmetoden

Den viktigaste och mest vetenskapliga bland sovjetologens analysmetoder är den s.k. trendanalysmetoden. Denna är ingalunda specifikt sovjetologisk, utan utnyttjas ofta i samhällsvetenskaperna för ställandet av politiska och ekonomiska prognoser. Trendanalysmetoden går ut på följande: man definierar aktuella utvecklingstrender för att bedöma deras inverkan på olika institutioner, idéer och människor de hänför sig till; därigenom kan man samtidigt bilda sig en föreställning om deras framtida utveckling (prognosen). Vill man t.ex. göra en trendanalys av skörden eller flygfrakten, ligger tyngdpunkten på att man studerar tidigare statistiska uppgifter om dessas utveckling. Ifråga om idéer eller människor blir problemet svårare. Som ett lämpligt objekt för den sovjetologiska trendanalysen må här tjäna destaliniseringen. Hruščevs angrepp mot Stalinkulten medförde, som känt, att det politiska livet i Sovjetunionen blev friare. Sovjetologen som t.ex. vill veta vilken inverkan destaliniseringsprocessen har på det intellektuella livets utveckling, följer noggrant med utvecklingen år för år och drar härur slutsatser beträffande påföljande år.

En intressant och viktig uppgift på det ekonomiska området vore otvivelaktigt den s.k. ekonomiska reformen i Sovjetunionen. Den västerländska affärsvärlden är positivt överraskad av det faktum att man i Sovjetunionens ekonomiska liv infört begreppen vinst och räntabilitet. Dessa nya ekonomiska stimuli för industriproduktionen betyder att man ersatt de kvantitativa produktionsnormerna med ett västerländskt system baserat på konsumenternas efterfrågan, på vinst och kvalitet. Detta i sin tur medför bl.a en större självständighet för företagen, direkta avtal mellan säljare och köpare och ökad konsumtionsvaruimport. Därmed har emellertid ingen förändring till produktionsmedlens äganderätt ägt rum. Såsom Paul¹² konstaterar är det nya ekonomiska tänkesättet i Sovjetunionen av alldeles speciellt intresse för Finland, som ju är Sovjetunionens viktigaste handelspartner i den kapitalistiska världen. Härav drar Paul också den riktiga slutsatsen att »för oss är det därför särskilt viktigt att studera det ekonomiska skeendet och det nya ekonomiska tänkesättet som nu växer fram i Sovjetunionen. Ju bättre vi känner till förhållandena dess bättre kan vi följa med marknadsläget i Sovjetunionen och dess större är våra exportmöjligheter till denna väldiga marknad.»

I politologin vore det angeläget att få fram forskningar om sådana frågor som Sovjetunionens förhållande till Östersjöfrågan, Skandinavien, de neutrala staterna — för att bara nämna några exempel. Sannerligen, vilka förnämliga uppgifter för den finländska sovjetforskningen!

NOTER

¹ Den amerikanska forskningen utav Ryssland och Sovjetunionen behandlas av: Dos-sick, J., *Doctoral Research on Russia and the Soviet Union*, New York, 1960; Idem. *Slavic Review*, 1964, No. 4; *Directory of American Scholars. A Biographical Directory*. 4th ed. Vol. I: History. New York, 1963; *The New York Times* 3. 4. 1964; Manning, C., *A History of Slavic Studies in the United States*, Milwaukee, 1957; Black, C., Thompson, J., (Eds.) *American Teaching about Russia*, Bloomington, 1959; Byrnes, Robert, F. i *Survey*, 1964, No. 50. I samma tidskrift behandlas England av Frank, Victor, S., Tyskland av Hacker, Jens, och Frankrike av Kerblay, Basile.

² Adams, Arthur, E. i *Survey* No. 50, p. 154.

³ Ulam, Adam i *Survey* No. 50, pp. 58—61.

⁴ Sovjetologin (Sovjetovedenije) kritiserar i allmänhet mycket starkt i Sovjetunionen, såsom i t.ex. Krasnov, J. M., *Izučeniye istorii SSSR v SŠA: nekotoryje cifry i fakty. Istorija SSSR*, 1964, No. 6 samt Kanevskij, B. P., *K karakteristike amerikanskogo »sovjetovedenija»*. *Voprosy Istorii*, 1966, No. 5.

⁵ Koch, Hans, *Sowjetkunde als Aufgabe. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* (München), 1957, p. 43.

⁶ Nove, Alec i *Survey* No. 50, p. 174.

⁷ Se Rush, Myron, *Political Succession in the USSR*, New York and London, 1965.

- ⁸ Se Bell, Daniel, *Ten Theories in Search of Reality*. World Politics, April, 1958.
- ⁹ Griffith, William, E., *Albania and the Sino-Soviet Rift*, Cambridge, Massachusetts, 1963. Författaren har i sitt arbete använt sig av den esoteriska analysmetoden: »the methodology used in this book, that of the intensive deciphering and analysis of esoteric Communist communications, is still under dispute; this book will hopefully provide more evidence of its effectiveness» (p.vii).
- ¹⁰ Zagoria, Donald, S., *The Sino-Soviet Conflict 1956—1961*, Princeton, New Jersey, 1962. Författaren betjänar sig likaså av den esoteriska analysmetoden.
- ¹¹ Se t.ex. Zagoria, Donald, S., *Sino-Soviet Friction in Underdeveloped Areas*. Problems of Communism, 1961, No. 2.
- ¹² Se Löwenthal, Richard i *Survey*, 1963, No. 47.
- ¹³ Bland dem som trodde att tesen om »den nationella demokratin» innebar att revolutionens andra fas i vissa utvecklingsländer skulle ledas av den nationella bourgeoisin, hörde bl.a. Kautsky, J. H. Se hans artikel i *Survey*, 1962, No. 43.
- ¹⁴ Om Lenins bruk av de retoriska figurerna se: Kuhlberg, Svante, *Lenin — marxismens Cicero*, *Politiikka*, 1965, No. 2.
- ¹⁵ Se Paul, P.-E., *Den ekonomiska reformen i Sovjetunionen*. Opublicerat manuskript (1966).
-